

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2024. gada 23. maijā

lietā Nr. 2023-34-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc Jura Ozola konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2024. gada 23. aprīļa tiesas sēdē izskatīja lietu

“Par Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 106. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1998. gada 29. oktobrī pieņēma Izglītības likumu, kas stājās spēkā 1999. gada 1. jūnijā.

Līdz 2012. gada 30. septembrim šā likuma 50. panta 1. punkts noteica, ka par pedagogu nedrīkst strādāt persona, kas sodīta par tīšu noziegumu un nav rehabilitēta.

Satversmes tiesā bija ierosināta lieta Nr. 2012-11-01 “Par Izglītības likuma 50. panta 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 106. pantam”. Ar Satversmes tiesas 2013. gada 12. februāra lēmumu tiesvedība minētajā lietā tika izbeigta, jo likumdevējs ar 2012. gada 5. jūlija likumu “Grozījumi Izglītības likumā” bija novērsis apstākļus, kuru dēļ pieteikums tika iesniegts Satversmes tiesā. Proti, ar 2012. gada 5. jūlija likumu “Grozījumi Izglītības likumā”, kas stājās spēkā 2012. gada 1. oktobrī, Izglītības likuma 50. panta 1. punkts tika izteikts jaunā redakcijā, nosakot, ka par pedagogu nedrīkst strādāt “persona, kas sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu (neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas), izņemot gadījumu, kad pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas Ministru kabineta noteikta institūcija, izvērtējusi, vai tas nekaitē izglītojamo interesēm, ir atļāvusi strādāt par pedagogu personai, kas bijusi sodīta par tīšu kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu. Ministru kabinets nosaka kārtību, kādā tiek izvērtēts, vai atļauja šādai personai strādāt par pedagogu nekaitēs izglītojamo interesēm.”

Satversmes tiesa ar 2017. gada 24. novembra spriedumu lietā Nr. 2017-07-01 “Par Izglītības likuma 50. panta 1. punkta, ciktāl tas liedz personai, kura tikusi sodīta par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, tiesības strādāt par pedagogu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 106. pantam” atzina Izglītības likuma 50. panta 1. punktu, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu personai, kura tikusi sodīta par tīšu smagu vai sevišķi smagu noziegumu, strādāt par pedagogu, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 106. pantam un spēkā neesošu no 2018. gada 1. jūnija.

Pēc minētā Satversmes tiesas sprieduma Izglītības likuma 50. panta 1. punkts ir grozīts divas reizes – ar 2018. gada 20. septembra likumu “Grozījumi Izglītības likumā”, kurš stājās spēkā 2018. gada 18. oktobrī, un 2019. gada 30. maija likumu “Grozījumi Izglītības likumā”, kurš stājās spēkā 2019. gada 26. jūnijā, un ar kuru normas teksts ietverts Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas 1. punktā.

Šobrīd spēkā esošajā redakcijā Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas 1. punkts (turpmāk – apstrīdētā norma) noteic, ka par pedagogu nedrīkst strādāt

persona, kas sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu (neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas), izņemot gadījumu, kad pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas Izglītības kvalitātes valsts dienests izvērtējis, vai tas nekaitē izglītojamo interesēm, un atļāvis šai personai strādāt par pedagogu. Ministru kabinets nosaka kārtību, kādā izglītības iestādes vadītājs pārliecinās, vai pastāv ierobežojumi personai strādāt par pedagogu, kā arī kārtību, kādā tiek izvērtēts, vai atļauja šādai personai strādāt par pedagogu nekaitēs izglītojamo interesēm.

2. Pieteikuma iesniedzējs – Juris Ozols (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 106. pantā ietvertajām tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos.

Pieteikuma iesniedzējs bijis nodarbināts Latgales Industriālajā tehnikumā kā sporta skolotājs un sporta organizators, bet Jaunsardzes centrā – kā jaunsargu instruktors, kura pienākumos ietilpa valsts aizsardzības mācības īstenošana. Abās minētajās darbavietās Pieteikuma iesniedzējs piedalījies izglītības programmu īstenošanā, veicot pedagoga darba pienākumus. Pieteikuma iesniedzējs esot sodīts par tāda tīša mazāk smaga noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kāds paredzēts Krimināllikuma 262. panta 1.¹ daļā, – par transportlīdzekļa vadīšanu, ja izelpotā gaisa vai asins pārbaudē konstatētā alkohola koncentrācija asinīs pārsniedz 1,5 promiles. Kriminālprocess pabeigts ar prokurora priekšrakstu par sodu, Pieteikuma iesniedzējam nosakot naudas sodu, konfiscējot transportlīdzekli un atņemot autovadītāja apliecību uz pieciem gadiem. Saskaņā ar Krimināllikuma 63. pantu viņam sodāmība tikšot dzēsta sešus gadus pēc prokurora priekšraksta par sodu spēkā stāšanās. Tā kā Pieteikuma iesniedzējam sodāmība par minēto noziedzīgo nodarījumu vēl nav dzēsta, uz apstrīdētās normas pamata gan Latgales Industriālajā tehnikumā, gan Jaunsardzes centrā darba tiesiskās attiecības ar viņu ir izbeigtas.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu, un tam esot leģitīms mērķis: bērnu tiesību un likumisko interešu aizsardzība. Šis ierobežojums nodrošinot to, lai par pedagogu varētu strādāt tikai

tāda persona, kurai reputācija ir nevainojama. Apstrīdētā norma esot piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai. Tomēr leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē varot sasniegt arī ar citiem, personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka nepieciešams saglabāt individuālu izvērtējumu par to, vai personai būtu jāatļauj strādāt par pedagogu. Tomēr viņš iebilst pret to, ka šāds novērtējums attiecībā uz personu, kas izdarījusi tīšu mazāk smagu noziegumu, piemēram, ceļu satiksmes pārkāpumu jomā, nevar tikt veikts tūlīt pēc tam, kad stājies spēkā personu notiesājošs tiesas spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu. Noziedzīgi nodarījumi cits no cita atšķiroties pēc personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma rakstura un kaitīguma, tādēļ esot svarīgi atsevišķos gadījumos individuāli izvērtēt to, vai pedagoga izdarītais noziedzīgais nodarījums būtiski ietekmē viņa personību un vai tiešām šāds pedagogs var kaitēt izglītojamo interesēm un drošībai. Šie aspekti būtu jāvērtē kopsakarā ar pedagoga līdzšinējo reputāciju, kvalifikāciju, izglītību un ieguldījumu sabiedrības labā. Turklāt tiesību sistēmā – Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piektajā un sestajā daļā – jau esot ietverts tiesiskais regulējums, kas pēc individuāla izvērtējuma ļaujot personām ar sodāmību strādāt bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citās iestādēs, kurās uzturas bērni.

Pieteikuma iesniedzējs norāda uz nesamērīgi smagajām tiesiskajām sekām, kas uz viņu attiecinātas ar apstrīdētajā normā ietverto ierobežojumu, kura dēļ viņš esot zaudējis gan ienākumu avotu, gan arī iespēju ar savu darbu sniegt ieguldījumu sabiedrības veselības, izglītības un patriotisma veicināšanā un tādējādi kalpot savai valstij. Pieteikuma iesniedzējs uzsver, ka konkrētais pārkāpums esot vienīgais viņa pieļautais likumpārkāpums un tam nevajadzētu atstāt neatgriezenisku negatīvu ietekmi uz viņa karjeru. Vairākus gadus nestrādājot izglītības iestādē, Pieteikuma iesniedzējs zaudēšot savas profesionālās iemaņas. Turklāt līdz 2022. gada 24. novembrim par Pieteikuma iesniedzēja pieļauto pārkāpumu esot bijusi paredzēta vienīgi administratīvā atbildība. Sabiedrībā ilgstoši pastāvējis uzskats, ka šis likumpārkāpums nav tik bīstams un kaitīgs, lai par to būtu paredzama kriminālatbildība. Tādēļ likumdevējam gadījumos, kad tas

kriminalizē noteiktas darbības, būtu jāpārskata arī, piemēram, apstrīdētā norma, kas ierobežo personas tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu.

Pieteikuma iesniedzējs norādījis arī uz to, ka viņš noziedzīgo nodarījumu izdarījis ārpus darba laika, tas neesot bijis vērsts pret bērnu tiesībām un interesēm un neviena persona neesot cietusi. Tāpat Pieteikuma iesniedzējs pieteikumam pievienojis dažādus atzinības rakstus un rekomendācijas par labi paveiktu pedagoga darbu, kas raksturojot viņa personību. Minētie apstākļi kopsakarā liecinot par pamattiesību ierobežojuma nesamērīgumu un nelietderību iepretim sabiedrības interesēm.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto normu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. pantam.

Saeima norāda, ka apstrīdētā norma Pieteikuma iesniedzējam ierobežo Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības. Tomēr šis ierobežojums esot noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu, pietiekami skaidri formulētu un publiski pieejamu likumu, kā arī esot samērīgs.

Izglītības process ietverot ne tikai mācību, bet arī audzināšanas darbu. Atbilstoši Izglītības likuma 2. pantā noteiktajam šā likuma mērķis esot nodrošināt katram Latvijas iedzīvotājam iespēju attīstīt savu garīgo un fizisko potenciālu, lai veidotos par patstāvīgu un attīstītu personību, demokrātiskas Latvijas valsts un sabiedrības locekli. Atbilstoši izglītojamā vecumam un vajadzībām viņam tīkot nodrošināta iespēja iegūt zināšanas, prasmes un attieksmju pieredzi, kas nepieciešama, lai piedalītos sabiedrības un valsts dzīvē. Tāpat izglītības mērķis esot nodrošināt izglītojamo tikumisku, estētisku, intelektuālu un fizisku attīstību, sekmējot zinošas, prasmīgas un audzinātas personības veidošanos.

Personas tiesības uz izglītību būtībā nozīmējot tiesības uz tādu izglītību, kas nodrošina iepriekš minēto Izglītības likuma mērķu sasniegšanu, turklāt šo tiesību īstenošanā būtiska loma esot tieši pedagogam, citstarp arī viņa personībai. Tādēļ pedagogam vajagot atbilst ne tikai profesionālajām prasībām, bet arī augstām morāles un ētikas prasībām.

Apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam esot vairāki leģitīmie mērķi. Apstrīdētā norma esot vērsta uz to, lai mācību un audzināšanas darbu veiktu personas, kas, pašas būdamas par paraugu, sekmē tādas personības veidošanos, kura ne tikai spēj izmantot apgūtās zināšanas un prasmes, bet arī apzinās normatīvo aktu, it īpaši krimināltiesības regulējošu normatīvo aktu, ievērošanas nepieciešamību. Tātad apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot vērsts uz to, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības. Vienlaikus apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums kalpojot arī sabiedrības tikumības aizsardzībai, jo pedagogs pildot svarīgu lomu izglītojamā attieksmju un vērtību veidošanas procesā. Sabiedrības locekļi, kas apzinās un ciena vērtības, uz kurām balstīta Satversme, tostarp citu personu tiesības, esot demokrātiskas Latvijas valsts pastāvēšanas priekšnoteikums. Pedagoga spējas ieaudzināt izglītojamos cieņu pret šīm vērtībām esot svarīgas visai sabiedrībai. Tātad apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot vērsts arī uz sabiedrības labklājības šā jēdziena nemateriālā izpratnē aizsardzību.

Aizliegums par tīšu noziedzīgu nodarījumu sodītai personai strādāt par pedagogu esot piemērots līdzeklis pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo nodrošinot to, ka persona, kura sodīta par tīšu noziedzīgu noziegumu, neveic mācību un audzināšanas darbu, ja vien Izglītības kvalitātes valsts dienests pēc tam, kad sodāmība ir dzēsta vai noņemta, nav veicis individuālu attiecīgās personas vērtējumu un sniedzis tai attiecīgu atļauju.

Pēc Saeimas ieskata, nepastāv tādi alternatīvi līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē, kādā tie tiek sasniegti ar apstrīdēto normu.

Likumdevējam esot tiesības noteiktā veidā grupēt vai tipizēt situācijas, uz kurām konkrētais aizliegums varētu attiekties, nevis izvērtēt pilnīgi visas iespējamības un vērtēt katra noziedzīgā nodarījuma sastāvu. Tas it sevišķi attiecoties uz konkrēto gadījumu, kad pamattiesību ierobežojums attiecas uz konkrētu laika posmu, kurā vēl nav beigušās no personas izdarītā noziedzīgā nodarījuma izrietošās tiesiskās sekas.

Apstrīdētā norma jau ietverot pietiekami diferencētu pieeju. Tā attiecoties tikai uz tādām personām, kuras sodītas par tīšu noziedzīgu nodarījumu. Paredzot individuāla izvērtējuma iespēju laikā, kamēr persona vēl nav izcietusi sodu vai tai sodāmība vēl nav dzēsta vai noņemta, tiktu zaudēta individuālās izvērtēšanas jēga, jo nebūtu iespējams pilnvērtīgi izvērtēt to, kā personība laika gaitā ir mainījusies. Turklāt individuāla izvērtējuma veikšana laikā, kamēr persona vēl nav izcietusi sodu, nonāktu pretrunā ar soda noteikšanas jēgu.

Izglītojamo, viņu ģimenes locekļu un sabiedrības intereses tiktu apdraudētas tad, ja noziedzīgu nodarījumu izdarījusi persona, kura vēl nav izcietusi sodu vai kurai sodāmība vēl nav dzēsta vai noņemta, tomēr noteiktos apstākļos varētu veikt pedagoga darbu. Individuāls izvērtējums attiecībā uz pilnīgi visām šādām personām ievērojami palielinātu Izglītības kvalitātes valsts dienesta darba apjomu. Turklāt sakarā ar to, ka Izglītības kvalitātes dienesta lēmums var tikt apstrīdēts un vēlāk arī pārsūdzēts administratīvajā tiesā, palielinātos arī šo institūciju darba apjoms. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais legītīmo mērķu sasniegšanas līdzeklis esot visefektīvākais.

Pēc Saeimas ieskata, arī labums, ko no apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma gūst izglītojamie, viņu vecāki un sabiedrība, ir lielāks par indivīdam nodarīto kaitējumu. Izglītības procesā svarīgākais esot izglītojamais, tādēļ izskatāmajā lietā nozīme esot bērna vislabāko interešu prioritātes principam.

Saeima neapšaubā, ka personas uzvedība un vērtību sistēma laika gaitā var mainīties. Tomēr liegums zināmu laiku ieņemt pedagoga amatu gan nodrošinot tūlītēju izglītojamā interešu aizsardzību, gan arī kalpojot kā preventīvs mehānisms. Lieguma termiņš esot samērīgs un ļaujot pedagogam atgriezties izglītības sistēmā. Turklāt personai, ja tā izpilda citas izglītības iestādes darbiniekam izvirzītās prasības, neesot vispār aizliegts strādāt izglītības iestādē. Personai esot aizliegts vienīgi ieņemt pedagoga amatu – izglītot un audzināt izglītojamos.

4. Pieaicinātā persona – Izglītības un zinātnes ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. pantam.

Papildus ministrija uzsver, ka pedagogs ir viena no reglamentētajām profesijām. Izglītības likumā noteiktais tiesiskais regulējums attiecībā uz pedagoga amata standartu kalpojot sabiedrībai nozīmīgu interešu aizsardzībai, jo prioritāras esot bērna tiesības un intereses. Jau iegūtās tiesības strādāt par pedagogu negarantējot personai tiesības turpināt strādāt šajā amatā visu mūžu gadījumā, ja tā nav ievērojusi pedagoga profesijai noteiktos ierobežojumus.

Pedagogs esot īpaši sabiedriski nozīmīga profesija, tādēļ izglītības mērķu sasniegšanai būtiska esot pedagoga kvalifikācija, spējas un personība. Pedagogam esot svarīga nozīme cilvēka personības attīstībā, jo izglītības process ietverot ne tikai mācību, bet arī audzināšanas darbu. Pedagoga izglītība un profesionalitāte esot faktori, kas būtiski ietekmē izglītojamos un viņu mācību sasniegumus. Jautājumi, kas saistīti ar bērnu izglītību, prasot īpašu valsts uzmanību, jo bērni esot vismazāk aizsargātā personu grupa.

Veidojot tiesisko regulējumu un ievērojot bērnu tiesības un vislabākās intereses attiecībā uz kvalitatīvu izglītības ieguves procesa īstenošanu, esot nepieciešams nodrošināt izglītojamiem drošu un veselībai nekaitīgu vidi, uzticamu un vērtīborientētu izglītības pakalpojuma sniegšanu. Tieši pedagogam esot uzticēta ievērojama loma bērna audzināšanā, jo viņš lielā mērā veidojot izglītojamā priekšstatus par sabiedrību, valsti un tās vērtībām. Valstij un arī izglītības nozarei piederīgām personām – pedagogiem – esot jāstrādā atbilstoši principam: valsts rāda piemēru, jo pedagogs bieži vien esot pirmais iedvesmas avots, paraugs un varonis, kuram vēlas līdzināties katrs pirmklasnieks.

5. Pieaicinātā persona – Aizsardzības ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. pantam.

Ministrija norāda, ka arī citas nozares regulējošos normatīvajos aktos esot ietverts līdzīgs regulējums, kas sodāmību saista ar personas tiesībām izvēlēties nodarbošanos. Likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, esot vērtējis, kāda var būt tīšu noziedzīgu nodarījumu izdarījušas personas ietekme uz darba vai dienesta pienākumu izpildi. Pedagogam esot tiešs kontakts ar izglītojamo, un gadījumā, ja

pedagogs nesen izdarījis tīšu noziedzīgu nodarījumu, varot tikt nodarīts kaitējums pedagoga profesijai, pedagoga autoritātei un cieņai, kā arī izglītības iestādes prestižam.

Satversmes 106. panta pirmais teikums tieši negarantējot tiesības uz darbu, bet gan tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu. Turklāt iespēja saglabāt darbavietu esot atkarīga no personas atbilstības profesionālajiem kritērijiem, kas noteikti tiesību normās. Pēc ministrijas ieskata, apstrīdētā norma, kas paredz iespēju turpināt pedagoga darba gaitas pēc individuāla izvērtējuma, kad sodāmība ir dzēsta vai noņemta, nodrošinot iespējami minimālu iejaukšanos personas pamattiesībās.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. pantam.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums kalpojot vairākiem leģitīmajiem mērķiem – citu cilvēku tiesību, sabiedrības tikumības un sabiedrības labklājības aizsardzībai. Persona, kas ar savu rīcību nespēj būt citiem par paraugu, varot pakļaut riskam izglītojamo tiesības uz izglītību, graut izglītojamo, viņu vecāku un citu ģimenes locekļu uzticēšanos pedagogam.

Saskaņā ar Krimināllikuma 63. panta pirmo daļu persona esot atzīstama par sodītu ne tikai tad, kad tā izcieš piespriesto sodu, bet arī laikā līdz sodāmības dzēšanai vai noņemšanai. Tieši sodāmības dzēšana vai noņemšana anulējot visas izdarītā noziedzīgā nodarījuma krimināltiesiskās sekas. Sodāmības periods pēc soda izciešanas esot būtisks, lai pārliecinātos par to, vai sodu izcietusī persona pilda likumus, vai tā neizdara jaunus noziedzīgus nodarījumus un vai tā ir resocializējusies.

Krimināllikuma 63. panta trešajā daļā esot noteikti konkrēti sodāmības dzēšanas termiņi atbilstoši piespriestajam soda veidam vai apmēram. Ja sodāmība netiek noņemta iepriekš, tad pēc Krimināllikuma 63. panta trešajā daļā noteiktā termiņa beigām varot tikt veikts apstrīdētajā normā paredzētais individuālais izvērtējums. Vienlaikus, ievērojot Krimināllikuma 63. pantā noteikto sodāmības

dzēšanas termiņa skaitījumu, esot iespējama arī tāda situācija, ka izvērtējums par tādās personas tiesībām strādāt pedagoga amatā, kura par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu ir sodīta ar brīvības atņemšanu, var tikt veikts agrāk, nekā tas tiktu veikts gadījumā, ja persona par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu būtu sodīta ar tādu sodu, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu.

Esot apšaubāms tas, vai personas spējas veikt pedagoga darbu un atbilstību attiecīgajam amatam, kā arī izglītojamā interešu aizsardzības aspektu objektīvi būtu iespējams novērtēt uzreiz pēc tam, kad stājas spēkā notiesājošais spriedums vai prokurora priekšraksts par sodu, proti, kamēr sodāmība vēl nav dzēsta vai noņemta. Šāda kārtība, pēc Tieslietu ministrijas domām, nebūtu piemērota leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo nespētu nodrošināt objektīvu vērtējumu par to, vai konkrēta persona var veikt pedagoga darbu.

Turklāt esot jāņem vērā tas, ka persona, kas pēc tās individuāla izvērtējuma saņem Izglītības kvalitātes valsts dienesta atteikumu izsniegt tai atļauju strādāt par pedagogu, šo lēmumu var apstrīdēt Izglītības un zinātnes ministrijā, bet ministrijas lēmumu pārsūdzēt tiesā. Tāpat atteikuma gadījumā persona varot lūgt atkārtotu izvērtējumu.

7. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. pantam.

Tiesībsargs piekrīt, ka apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir vairāki leģitīmi mērķi, proti, citu cilvēku tiesību, sabiedrības tikumības un labklājības aizsardzība. Tāpat ierobežojums esot piemērots līdzeklis leģitīmo mērķu sasniegšanai un esot nepieciešams, jo citu, vienlīdz efektīvu līdzekļu šo mērķu sasniegšanai neesot. Šis ierobežojums esot samērīgs iepretim sabiedrības interesēm.

Pedagoga un izglītojamā saskarsme notiekot galvenokārt noteiktas izglītības programmas īstenošanas ietvaros. Tomēr izglītības procesā esot nozīmīga arī pedagoga personība, jo izglītojamo varot ietekmēt arī pedagoga rīcība ārpus izglītības programmas īstenošanas vai pat ārpus izglītības iestādes. Līdz ar

to pedagogam esot būtiska ietekme uz izglītojamo ne tikai izglītības programmas apguves procesā, bet arī ikdienas saskarsmē.

Lai gan noziedzīgi nodarījumi pēc to skarto interešu apdraudējuma rakstura un kaitīguma varot būtiski atšķirties, tomēr tos visus vienojošais elements esot sodāmība kā krimināltiesiskas sekas. Sodāmības kā noziedzīga nodarījuma seku tvērums esot plašs un sniedzoties pat tālāk par krimināltiesiskajām sekām. Soda izciešanas laikā nebūtu pieļaujami pilnīgi nekādi izņēmumi no apstrīdētajā normā paredzētās kārtības, jo tas vēl esot tas laiks, kad persona vistiešākajā veidā atbild par tās izdarīto noziedzīgo nodarījumu, piemēram, izcieš brīvības atņemšanas sodu, veic sabiedrisko darbu, naudas soda samaksu vai atrodas probācijas uzraudzībā. Savukārt tiesisko situāciju tad, kad persona tai piespriesto sodu ir izcietusi, taču sodāmība tai vēl nav dzēsta vai noņemta, tiešā veidā ietekmējot piespriestā soda apmērs. Tajos Krimināllikuma pantos, kuros likumdevējs ir izšķīries par vieglāku sodu noteikšanu, arī paredzētais sodāmības termiņš esot īsāks. Minētais korelējot ar attiecīgā noziedzīgā nodarījuma smagumu. Noziedzīgu nodarījumu diferencēšana apstrīdētajā normā pēc to kaitīguma pakāpes nebūtu pareizā pieeja, jo varētu uzlikt likumdevējam nesamērīgu slogu, liekot tam izvērtēt, kuros gadījumos individuālais vērtējums pirms sodāmības noņemšanas vai dzēšanas varētu tikt veikts un kuros nevarētu tikt veikts.

Personai soda izciešanas laikā un arī pēc tam esot jāapzinās tās izdarītā noziedzīgā nodarījuma kaitīgās sekas un vajagot būt gatavai laboties. Ja tiktu noteikts tāds regulējums, kas personai dotu iespēju pretendēt uz pedagoga darbu jau pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, tad izvērtēšanas procesā nebūtu iespējams pilnvērtīgi pārbaudīt tādu šo personu raksturojošus kritērijus kā dzīvesveids un personas raksturojums pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas.

Tieši no likumdevēja izšķiršanās par konkrētam noziedzīgam nodarījumam piemērojamā soda veidu un apmēru esot atkarīgs tas, ka, piemēram, Pieteikuma iesniedzēja gadījumā sodāmība tiek dzēsta tikai pēc sešiem gadiem. Citos gadījumos persona pēc līdzīga smaguma noziedzīga nodarījuma izdarīšanas varētu pretendēt uz to, ka tiks individuālā kārtā izvērtēta gada vai divu gadu laikā.

Tomēr personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, it sevišķi tādu, kas vērsts uz kopējo sabiedrības interešu apdraudējumu, esot jārēķinās ar būtiskām sekām, kas neaprobežojas tikai ar krimināltiesisko jomu, bet ietver arī cita veida ierobežojumus.

8. Pieaicinātā persona – Izglītības kvalitātes valsts dienests – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. pantam, un pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajai argumentācijai.

Amata ierobežojumi personai, kura pilda valstij nozīmīgas funkcijas, varot būt stingrāki nekā citās jomās strādājošai personai. Dienests uzsver pedagoga kā reglamentētās profesijas pārstāvja nozīmi sabiedrībā un norāda, ka pedagogs veic gan mācību, gan audzināšanas darbu, veidojot nākamo paaudžu priekšstatus par sabiedrību, valsti un tās vērtībām. Apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma mērķis esot nodrošināt, lai par pedagogu strādātu tikai tāda persona, kam ir nevainojama reputācija un kas spēj sekmīgi pildīt pedagoga vispārīgos pienākumus, tostarp audzināt krietnus, godprātīgus, atbildīgus cilvēkus. Tādējādi tiekot aizsargātas izglītojamo intereses un veicināta sabiedrības uzticēšanās pedagogam un visai izglītības sistēmai.

Mācību un audzināšanas procesā neesot pieļaujami dubultstandarti, proti, neesot pieļaujams tas, ka pedagogs, īstenojot valsts izglītības standartos un izglītības programmā noteikto saturu, izvirza izglītojamajiem ar mācībām un audzināšanu saistītas prasības, tostarp attiecībā uz normatīvo aktu ievērošanu, bet pats rīkojas pretēji.

Atbilstoši Ministru kabineta 2019. gada 3. septembra noteikumu Nr. 414 “Kārtība, kādā tiek izvērtēta personas atbilstība pedagoga amatam” (turpmāk – Noteikumi Nr. 414) 17. punktā noteiktajam dienesta izveidotajai komisijai, izvērtējot to, vai atļauja konkrētai personai strādāt par pedagogu nekaitēs izglītojamo interesēm, esot jāņem vērā laikposms, kas pagājis kopš noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, noziedzīgā nodarījuma veids, raksturs un attiecīgās personas attieksme pret to, personas darbība laikposmā no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas līdz dienai, kad tā iesniegusi iesniegumu, izglītojamo veselības,

drošības, intelektuālās un fiziskās attīstības riski, paredzamā atļaujas ietekme uz katru izglītības mērķgrupu.

Ja individuāls izvērtējums par personas tiesībām veikt pedagoga darbu tiktu veikts salīdzinoši īsā laikposmā no brīža, kad tā izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu, būtu grūti spriest par to, vai persona ir pārdomājusi izdarīto un mainījusi savu attieksmi pret normatīvā regulējuma pārkāpšanas pieļaujamību. Tāpat faktiski nebūtu iespējams pilnvērtīgi un pamatoti spriest par personas darbību laikposmā pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas un līdz ar to nebūtu iespējams pilnvērtīgi un pamatoti izvērtēt izglītojamo drošības, intelektuālās un fiziskās attīstības riskus, kā arī paredzamo ietekmi uz katru izglītības mērķgrupu.

Neesot iespējams piekrist Pieteikuma iesniedzēja uzskatam, ka tīša mazāk smaga noziedzīga nodarījuma izdarīšana pret satiksmes drošību būtu mazāk nozīmīga, mazāk bīstama vai mazākā mērā apdraudētu sabiedrības locekļus nekā, piemēram, noziedzīgs nodarījums pret īpašumu vai noziedzīgs nodarījums tautsaimniecībā. Likumdevējs, pieņemot Krimināllikumu, jau esot izveidojis noziedzīgu nodarījumu klasifikāciju, un līdz ar to nebūtu nedz pamatoti, nedz arī lietderīgi apstrīdētajā normā diferencēt iespēju individuālo personas izvērtējumu attiecībā uz tās atbilstību pedagoga amatam veikt agrāk atkarībā no nodarījuma kvalifikācijas.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas Zemessardze (turpmāk – Zemessardze) – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam un uzsver, ka līdzīgs tiesiskais regulējums pastāv arī attiecībā uz citām reglamentētajām profesijām.

Likumdevējs esot tiesīgs noteikt personai, kura vēlas strādāt vai ieņemt amatu noteiktās profesijās (pedagoga, zemessarga, profesionālā dienesta karavīra, policista u. c. profesijās), stingras prasības, kas attiecas ne tikai uz profesionālo kvalifikāciju un prasmēm, bet arī uz personību un iepriekšējo pieredzi.

Pēc Zemessardzes ieskata, Pieteikuma iesniedzēja norādītie līdzekļi attiecībā uz tīšu noziedzīgu nodarījumu izdarījušām un par to sodītām personām, kurām sodāmība nav dzēsta vai noņemta, nav uzskatāmi par tādiem alternatīviem

līdzekļiem, ar kuriem Saeimas norādītos pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus būtu iespējams sasniegt vienlīdz augstā kvalitātē. Apstrīdētajā normā ietvertais leģitīmo mērķu sasniegšanas līdzeklis esot visefektīvākais.

10. Pieaicinātā persona – Jaunsardzes centrs – uzskata, ka apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums nav samērīgs un tādēļ apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 106. pantam.

Ar apstrīdēto normu tiekot aizsargātas izglītojamo tiesības un likumiskās intereses, jo tā nodrošinot, lai par pedagogu strādātu tikai tāda persona, kuras reputācija ir nevainojama. Apstrīdētā norma esot piemērota minētā mērķa sasniegšanai. Tomēr pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi līdzvērtīgā kvalitātē esot iespējams sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Piemēram, likumdevējs varētu noteikt konkrētus noziedzīgus nodarījumus, par kuru izdarīšanu sodīta persona, kamēr tai sodāmība nav dzēsta vai noņemta, nevar strādāt par pedagogu. Savukārt pārējos gadījumos, piemēram, ja ir izdarīts mazāk smags noziedzīgs nodarījums pret satiksmes drošību, varētu tikt pieļauta iespēja, ka Ministru kabineta noteikta institūcija individuāli izvērtē to, vai atļauja strādāt par pedagogu personai, kura bijusi sodīta par tīšu mazāk smagu noziedzīgu nodarījumu un kurai sodāmība nav dzēsta vai noņemta, nekaitēs izglītojamo interesēm. Šajā ziņā būtu jāvērtē tas, vai personas izdarītais noziedzīgais nodarījums pēc tā būtības var apdraudēt izglītojamos, kā arī tas, vai noziedzīgais nodarījums ir izdarīts darba laikā vai ārpus tā. Piemēram, transportlīdzekļa vadīšanai alkohola reibumā neesot tiešas sasaistes ar pedagoga profesiju, ja vien šāds pārkāpums nenotiek darba laikā. Tāpat būtu jāvērtē pedagoga līdzšinējā reputācija, kvalifikācija un ieguldījums sabiedrības labā. Pedagoga profesija esot ļoti specifiska, un personai, kurai šī nodarbošanās liegta, gandrīz vai neesot iespējams atrast citu darbu, kas būtu saistīts ar pedagoga kvalifikāciju. Neesot pieļaujama tāda situācija, ka personai papildus tās jau izciestajam sodam tiek liegts strādāt par pedagogu, lai gan noziedzīgais nodarījums, par kuru persona sodīta, nav bijis saistīts ar izglītojamo interešu apdraudējumu.

11. Pieaicinātā persona – arodbiedrība “Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrība” (turpmāk – LIZDA) – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. pantam.

Pedagogs tiešā kontaktā ar izglītojamo realizējot izglītības procesu, tādēļ viņa attieksme, vērtības, redzējums varot būtiski ietekmēt izglītojamo turpmākās dzīves izvēles.

Nesot pamata gradēt tīšus noziedzīgus nodarījumus, nosakot, ka tīšs, lai arī mazāk smags noziedzīgs nodarījums pret satiksmes drošību būtu uzskatāms par tādu, attiecībā uz kuru var izdarīt izņēmumu un par kura izdarīšanu sodītās personas atbilstību pedagoga amatam var izvērtēt jau pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Šajā gadījumā būtiska nozīme esot nevis tam, ka noziedzīga nodarījuma rezultātā neviens nav fiziski cietis, bet gan tam, ka persona, kas jau ilgstoši strādā par pedagogu, apzināti ir izvēlējusies pārkāpt likumu un izdarīt noziedzīgu nodarījumu, kas, iespējams, tikai veiksmīgas sagādīšanās dēļ nav izraisījis smagas sekas. LIZDA norāda, ka saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piekto daļu sodāmības laikā saistībā ar mazāk smaga nozieguma izdarīšanu satiksmes jomā personai tiek liegta iespēja strādāt par pedagogu, bet netiek liegta iespēja strādāt citā amatā izglītības iestādēs, kā arī citās iestādēs, kurās uzturas bērni.

Personai esot tiesības normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā lūgt sodāmības noņemšanu pirms sodāmības dzēšanas un pēc tam lūgt Izglītības kvalitātes valsts dienestu izvērtēt tās atbilstību pedagoga amatam. Tātad pastāvot iespēja samazināt Krimināllikumā noteikto sodāmības laiku, kurā personai liegts strādāt par pedagogu.

Nacionālā līmenī esot būtiski paaugstināt pedagoga profesijas prestižu. Savukārt pedagogam esot jāapzinās, ka viņa darbs, attieksme pret normatīvajiem aktiem un to ievērošanu, kā arī sabiedrībā pieņemtām normām ir būtisks pamats, uz kura izglītojamie no pirmsskolas izglītības posma līdz pat augstākās un pieaugušo izglītības posmam veido savus uzskatus un balsta izvēles, kas tiks izdarītas turpmākajā dzīvē.

12. Pieaicinātā persona – arodbiedrība “Latvijas izglītības vadītāju asociācija” – uzskata, ka pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un pilnībā sasniedz savu mērķi.

Vairumā gadījumu, kad pedagogi ir sodīti par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, tas esot pastrādāts jau diezgan sen un personas pašas vērstoties Izglītības kvalitātes valsts dienestā individuālā vērtējuma saņemšanai. Arodbiedrības rīcībā neesot informācijas par gadījumiem, kad sakarā ar apstrīdētās normas piemērošanu radušies strīdi starp pedagogu un iestādes vadītāju. Arī gadījumos, kad persona pati nav atklājusi informāciju par savu sodāmību un pēc Sodū reģistra datu pārbaudes tiek norīkota saņemt atzinumu, personas izturoties ar sapratni. Arodbiedrība uzskata, ka pastāvošā kārtība būtu jā saglabā, iespējams, attiecībā uz pedagoga profesiju ieviešot vēl stingrākus kritērijus, jo vajagot ņemt vērā to, ka pedagogam jābūt vērtību vēstnesim un jākalpo par augstu uzvedības standartu un sociāli atbildīgas rīcības paraugu.

13. Pieaicinātā persona – Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes asociētais profesors Dr. iur. Jānis Baumanis – norāda uz likumdevēja izšķiršanos risināt tiesību ierobežošanu strādāt par pedagogu nozares likumos.

Pēc Dr. iur. Jāņa Baumaņa ieskata, ar sodāmību saistāmi tiesību ierobežojumi ieņemt amatu konkrētā profesijā būtu nosakāmi tieši Krimināllikumā. Alternatīvi nozaru likumos varētu paredzēt precīzāku regulējumu un konkretizēt, par kāda veida un kāda rakstura noziedzīgiem nodarījumiem sodītas personas nevar ieņemt attiecīgos amatus.

Krimināllikuma 63. panta devītajā daļā norādītās sodāmības krimināltiesiskās sekas pamatā esot saistītas ar jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanu pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas gadījumā, ja krimināltiesiskais piespiedu līdzeklis nav sasniedzis savu mērķi – nav nodrošinājis to, lai notiesātais pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu

izdarīšanas. Tādēļ tad, ja persona sodāmības laikā izdara jaunu noziedzīgu nodarījumu, tai tiek piemērotas bargākas krimināltiesiskās sekas.

No Krimināllikuma 63. panta trešās daļas esot secināms, ka sodāmības dzēšanas termiņš ir atkarīgs nevis no noziedzīga nodarījuma veida vai smaguma (klasifikācijas), bet gan no krimināltiesisko attiecību noregulējuma veida un izciestā kriminālsoda veida un mēra. Savukārt sodāmības noņemšana saskaņā ar Krimināllikuma 63. panta septīto un astoto daļu esot iespējama tikai apžēlošanas vai amnestijas kārtībā, kā arī ar tiesas lēmumu attiecībā uz personu, kurai piespriests brīvības atņemšanas sods. Ja persona sodīta ar brīvības atņemšanai alternatīviem soda veidiem (probācijas uzraudzību, sabiedrisko darbu vai naudas sodu), tad Krimināllikumā neesot paredzēta iespēja pat tādā gadījumā, ja persona pēc soda izciešanas ar priekšzīmīgu uzvedību un godīgu attieksmi pret darbu ir pierādījusi savu labošanos, ka tiesa varētu noņemt sodāmību pirms sodāmības dzēšanas. Tādējādi personas, kuras ir sodītas ar, piemēram, sabiedrisko darbu vai naudas sodu, atrodoties nelabvēlīgākā situācijā salīdzinājumā ar tām personām, kuras izcietušas brīvības atņemšanas sodu. No šāda aspekta raugoties, neesot saprotams, kādēļ personai vajadzētu gaidīt sodāmības dzēšanu vai noņemšanu pirms Izglītības kvalitātes valsts dienesta atļaujas saņemšanas.

Apstrīdētajā normā paredzētā pamattiesību ierobežojuma nepieciešamību varētu pamatot ar to, ka tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšana liecina par vainīgās personas tiesiskās apziņas trūkumu, kas var likt apšaubīt tās pedagoģisko aktivitāšu sabiedrisko nozīmi vai apdraudēt izglītojamā drošību. Arī atsevišķi aiz neuzmanības izdarīti noziedzīgi nodarījumi, ņemot vērā ar tiem apdraudēto interešu nozīmīgumu, varētu būt par pamatu ierobežot personas tiesības strādāt par pedagogu.

14. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes dekāne un profesore *Dr. paed.* Linda Daniela – norāda uz nepieciešamību vērtēt personas labošanos pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas.

Pedagogam būtiska esot ne vien viņa profesionālā kvalifikācija, bet arī personības īpašības, jo mācību procesā viņam esot jābūt par paraugu izglītojamiem. Mācīšanas process izglītības iestādē sastāvēt no divām savstarpēji cieši saistītām daļām, starp kurām neesot skaidri saskatāma nošķiruma, – no mācību darba un audzināšanas darba. Pēc *Dr. paed.* Lindas Danielas ieskata, personai, kura izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu, varētu būt problemātiski nodrošināt audzināšanas darbu, kas notiekot ne tikai klases stundās, bet arī ikdienas mācību darbā ar izglītojamiem, tiem apgūstot morāles un ētikas normas.

Varētu uzskatīt par nepieļaujamu to, ka ar izglītojamiem strādā persona, kas pati neievēro augstākos morāles un ētikas standartus un izdara tīšus noziedzīgus nodarījumus, tādējādi ar negatīvu piemēru ietekmējot izglītojamo morālo attīstību. Tomēr ikdienas dzīvē augstākos morāles standartus ievērot pilnīgi visās dzīves situācijās nemaz neesot tik vienkārši. Ja persona ir izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu, par to saņēmusi atbilstošu sodu un attiecīgais nodarījums nav bijis vērst pret bērnu tiesībām vai pret citu cilvēku dzīvību un veselību, tad šādam notikumam nevajadzētu atstāt būtisku ietekmi uz mācību vidi, audzināšanas darbu skolā un skolotāja profesijas prestižu kopumā. Pieaugšanas procesā bērni un jaunieši mēdzot veikt sociāli neakceptējamās darbības, par ko viņiem tiek piemērots atbilstošs sods. Vecumposmā, kad jaunieši savu dzīvi uztver melnbaltās krāsās, viņiem esot būtiski redzēt piemērus arī tam, ka cilvēka dzīve pat tad, ja viņš ir pārkāpis likumu, pēc soda izciešanas nebūt neapstājas.

Tāpat sodu piemērošanai esot audzinoša funkcija, kas liekot personai saprast, ka likuma normas ir jāievēro, un sekmējot personas labošanu. Ja persona spēj pierādīt, ka sods ir izpildījis savu funkciju un tā ir labojusies, tad šādi personai nebūtu jāsaņem divkārtšs sods, proti, arī noteiktas nodarbošanās aizliegums. Tomēr nevarot apgalvot arī to, ka visos gadījumos atļauja sodītām personām veikt pedagoga darbu būtu pieļaujama. Apstrīdētā norma būtu saglabājama, jo pedagogs ar savu personību ietekmējot izglītojamos viņu pašu vērtību veidošanās procesā.

Secinājumu daļa

15. Satversmes tiesa ar spriedumu lietā Nr. 2017-07-01 ir izvērtējusi un atzinusi Izglītības likuma 50. panta 1. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2012. gada 1. oktobra līdz 2018. gada 31. maijam), ciktāl tas noteica absolūtu aizliegumu personai, kura tikusi sodīta par tīšu smagu vai sevišķi smagu noziegumu, strādāt par pedagogu, par neatbilstošu Satversmes 106. pantam. Pēc Satversmes tiesas sprieduma Saeima grozīja attiecīgo Izglītības likuma normu un noteica, ka par tīšu noziedzīgu nodarījumu sodīta persona nedrīkst strādāt par pedagogu, ja vien pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas Izglītības kvalitātes valsts dienests ar atsevišķu lēmumu to neatļauj. Tādējādi likumdevējs noteica sodāmības pastāvēšanas laiku kā periodu pēc notiesājoša tiesas sprieduma vai prokurora priekšraksta par sodu spēkā stāšanās (turpmāk – sodošs nolēmums), kurā persona nedrīkst ieņemt pedagoga amatu. No pieteikuma izriet, ka Pieteikuma iesniedzējs neiebilst pret aizliegumu veikt pedagoga darbu pašu par sevi, bet iebilst pret to, ka Izglītības kvalitātes valsts dienests nedrīkst vērtēt personas atbilstību pedagoga amatam uzreiz pēc sodoša nolēmuma spēkā stāšanās un pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas tādā gadījumā, ja persona sodīta par tīša mazāk smaga nozieguma izdarīšanu.

Apstrīdētā norma attiecas uz plašu personu loku: visām personām, kuras ir sodītas par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, neatkarīgi no nodarījuma smaguma pakāpes, kā arī visiem pedagogiem, kas īsteno izglītības programmas dažādās izglītības iestādēs vai sertificētās privātpraksēs un māca dažāda vecuma un sagatavotības līmeņa izglītojamos. Ja apstrīdētā norma attiecas uz plašu atšķirīgu situāciju kopumu, tad nepieciešams precizēt, kādā apjomā izvērtējama apstrīdētās normas satversmība (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 30. novembra sprieduma lietā Nr. 2022-36-01 11. punktu*).

Lai gan personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma raksturs un kaitīgums atšķiras atkarībā no tā, vai izdarīts kriminālpārkāpums, mazāk smags, smags vai sevišķi smags noziedzīgs nodarījums, tomēr tiesisko seku ziņā apstrīdētā norma uz personām, kuras sodītas par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu,

attiecas vienādi. Tāpat apstrīdētā norma neparedz atšķirīgas tiesiskās sekas atkarībā no tā, kādā izglītības iestādē, piemēram, pirmsskolas, pamatizglītības vai augstākās izglītības iestādē vai arī privātpraksē, pedagogs ir nodarbināts. Saeima atbildes rakstā par apstrīdētās normas satversmību ir izteikusies, ņemot vērā visus minētos aspektus. Arī lietā esošie materiāli ir pietiekami, lai vērtētu apstrīdētās normas satversmību attiecībā uz visām norādītajām situācijām.

Tālab Satversmes tiesa vērtēs, vai apstrīdētajā normā ietvertais regulējums, kas paredz Izglītības kvalitātes valsts dienestam tiesības vērtēt personas atbilstību pedagoga amatam tikai pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, atbilst Satversmes 106. pantam neatkarīgi no izdarītā tīšā noziedzīgā nodarījuma smaguma pakāpes un neatkarīgi no tā, kādā izglītības iestādē vai sertificētā privātpraksē persona ir bijusi nodarbināta.

16. Satversmes 106. pants nosaka: “Ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai. Piespiedu darbs ir aizliegts. Par piespiedu darbu netiek uzskatīta iesaistīšana katastrofu un to seku likvidēšanā un nodarbināšana saskaņā ar tiesas nolēmumu.” Izskatāmā lieta attiecas uz personas tiesībām izvēlēties nodarbošanos, nevis uz piespiedu darbu. Tālab Satversmes tiesai jāvērtē apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 106. panta pirmajam teikumam.

Satversmes tiesa vairākkārt atzinusi, ka Satversmes 106. panta pirmais teikums tieši negarantē tiesības uz darbu, bet gan tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 12. punktu*). Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos ietver arī tādu elementu kā tiesības saglabāt esošo nodarbošanos, kas savukārt ietver tiesības turpināt šo nodarbošanos arī nākotnē (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 21. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2021-27-01 15.1. punktu*).

Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos aizsargā personu pret valsts darbībām, kas šo brīvību ierobežo. Taču tas neliedz valstij noteikt prasības, kādām personai jāatbilst, lai tā tiesības uz konkrētu nodarbošanos varētu īstenot. Likumdevējam ir rīcības brīvība izvirzīt prasības attiecībā uz konkrētu

profesionālo darbību, ciktāl tas nepieciešams sabiedrības interesēs (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 12. punktu*).

Pedagoga profesija ir sabiedriski nozīmīga, jo tā ir saistīta ar nepieciešamību nodrošināt ikvienai personai Satversmes 112. pantā ietvertās tiesības uz izglītību. Tādēļ likumdevējs ir tiesīgs noteikt personai, kura vēlas veikt pedagoga darbu, prasības, kas attiecas ne tikai uz profesionālo kvalifikāciju un prasmēm, bet arī uz personību un iepriekšējo pieredzi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 17. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 13.1. punktu*). Atbilstoši likuma “Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu” 28. pantam pedagoga profesija ir iekļauta reglamentēto profesiju lokā. Savukārt apstrīdētā norma ir daļa no regulējuma, ar ko pedagoga profesijas īstenošanai likumdevējs ir noteicis īpašas prasības.

Pieteikuma iesniedzējs ir sodīts par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, bet apstrīdētajā normā noteiktais kritērijs – sodāmība – līdz brīdim, kad tā ir dzēsta vai noņemta, izslēdz iespēju, ka Izglītības kvalitātes valsts dienests pēc būtības vērtē, vai Pieteikuma iesniedzējs atbilst pedagoga amatam.

Tādējādi apstrīdētā norma personai ierobežo Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos.

17. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, visupirms jāpārbauda, vai personas pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu. Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 29. septembra sprieduma lietā Nr. 2022-08-01 13. punktu*).

Apstrīdētā norma ir vairākkārt grozīta, bet izskatāmās lietas kontekstā būtiski ir divi Izglītības likuma grozījumi. Likums “Grozījumi Izglītības likumā”, kas paredz tiesības pēc Ministru kabineta noteiktas institūcijas atļaujas saņemšanas tīšu kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziedzīgu nodarījumu izdarījušai personai strādāt par pedagogu pēc sodāmības noņemšanas vai dzēšanas, Saeimā pieņemts 2012. gada 5. jūlijā, izsludināts atbilstoši Satversmes 69. pantam

(sk. oficiālo izdevumu “Latvijas Vēstnesis” Nr. 108 (4711), 2012. gada 11. jūlijs) un stājies spēkā likumā noteiktajā termiņā – 2012. gada 1. oktobrī. Savukārt likums “Grozījumi Izglītības likumā”, kas šādu kārtību attiecina arī uz personu, kura izdarījusi smagu vai sevišķi smagu noziedzīgu nodarījumu, Saeimā pieņemts 2018. gada 20. septembrī, izsludināts atbilstoši Satversmes 69. pantam (sk. oficiālo izdevumu “Latvijas Vēstnesis” Nr. 196 (6282), 2018. gada 4. oktobris) un stājies spēkā 2018. gada 18. oktobrī.

Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētā norma ir pieņemta un izsludināta Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Apstrīdētā norma ir pietiekami skaidri formulēta, lai persona varētu izprast no tās izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas. Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nav šaubu, ka apstrīdētā norma ir pieņemta, ievērojot labas likumdošanas principu.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

18. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, jo ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad.

Saeima norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir vairāki leģitīmi mērķi – citu cilvēku tiesību, sabiedrības tikumības un labklājības tās nemateriālajā izpratnē aizsardzība. Pieteikuma iesniedzējs piekrīt, ka pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – bērnu tiesību un likumisko interešu aizsardzība, nodrošinot to, lai par pedagogu strādātu tikai tāda persona, kuras reputācija ir nevainojama.

18.1. Personas savas tiesības uz izglītību var īstenot ar pedagoga starpniecību. Lai izglītība būtu kvalitatīva, nozīme ir pedagoga profesionalitātei un spējai pielāgot mācību procesu izglītojamo spējām un vajadzībām (sal. sk. Satversmes tiesas 2022. gada 26. maija sprieduma lietā Nr. 2021-33-0103 22.3. punktu). Tāpat Izglītības likumā noteikto mērķu

sasniegšanai būtiska ir pedagoga personība, jo izglītības process ietver ne tikai mācību, bet arī audzināšanas darbu. Audzināšanas darbs un cilvēcisko attiecību veidošana ar izglītojamo ir pedagoga profesijas neatņemama sastāvdaļa (*sal.: United Nations Secretary-General's High-Level Panel on the Teaching Profession. Recommendations and summary of deliberations. Transforming the teaching profession. 2024. Pieejams: ilo.org*). Ja pedagogs mācību un audzināšanas procesā izvirza prasības izglītojamiem, tostarp attiecībā uz normatīvo aktu ievērošanu, bet pats ir rīkojies pretēji šīm prasībām, tiek grauta izglītības procesam tik svarīgā uzticēšanās pedagogam. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka sekmīga izglītības procesa priekšnosacījums ir uzticēšanās starp pedagogu, no vienas puses, un izglītojamiem, kā arī viņu ģimenes locekļiem, no otras puses, un tādējādi tiek aizsargātas citu cilvēku tiesības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 17. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 16.2. punktu*).

18.2. Audzināšanas darbā pedagogs, jo sevišķi gados jaunākiem izglītojamiem, rada priekšstatu arī par sabiedrībā pieņemtajām morāles vērtībām un tām atbilstošajiem tikumiem.

Sabiedrībā pastāv tās vairākuma atbalstīts priekšstats par to, kāda rīcība ir akceptējama un tiek uzskatīta par tikumīgu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 16.2. punktu*). Tādējādi jēdziens “sabiedrības tikumība” aptver sabiedrībā pieņemtās morāles normas, par kurām pastāv vienošanās, ka tās ir nepieciešamas sabiedrības harmoniskai funkcionēšanai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2024. gada 11. aprīļa sprieduma lietā 2023-09-0106 19.1.1. punktu*).

Krimināllikumā ietvertās darbības un bezdarbība ir tādas, par kurām neapšaubāmi pastāv vienota sabiedrības izpratne, ka tās nekādos apstākļos nav morāli pieņemamas. Tieši tādēļ par Krimināllikumā noteikto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu ir paredzēts sods. Persona, kura sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, ir apzināti rīkojusies pretēji likumam un arī sabiedrībā pieņemtajiem tikumiem.

Pedagoga uzdevums audzināšanas darbā ir palīdzēt izglītojamiem veidot tikumus, kas sakņojas iekšējā pārliecībā un ir saskanīgi ar sabiedrības kopējo

izpratni par to, kas uzskatāms par morāli pareizu un tiesisku. Tālab liegums veikt pedagoga darbu personai, kurai sodāmība par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu nav dzēsta vai noņemta un tātad kuras rīcība attiecīgajā dzīves posmā nav atbildusi sabiedrības tikumības izpratnei, ir vērsts uz pienācīga audzināšanas darba īstenošanu. Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir vērsts uz harmoniskas sabiedrības un tātad arī tās tikumības aizsardzību.

18.3. Pedagoģs citstarp ar audzināšanas darbu un savu paraugu palīdz izaudzināt patstāvīgi domāt, spriest un analizēt spējīgus sabiedrības locekļus. Tāpat pedagogs palīdz izglītojamiem veidot izpratni par ikvienas personas lomu sabiedrībā. Harmoniskas un saliedētas sabiedrības veidošanai un sabiedrībā veiksmīgi funkcionējošas personības attīstībai ir nepieciešams tas, lai pedagogs pats rādītu paraugu sabiedrības vērtību ievērošanā un cienīšanā. Tādējādi tiek veicināta arī sabiedrības labklājība tās nemateriālajā izpratnē.

Persona, kurai sodāmība par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu vēl nav dzēsta vai noņemta, varētu neizprast savu lomu labklājīgas sabiedrības veidošanā. Ja šāda persona veiktu pedagoga darbu, tas varētu negatīvi ietekmēt arī izglītojamo izpratni par savu lomu labklājīgā sabiedrībā. Tātad pamattiesību ierobežojums ir vērsts arī uz sabiedrības labklājības – šā jēdziena nemateriālajā izpratnē – aizsardzību.

Līdz ar to pamattiesību ierobežojumam ir vairāki leģitīmi mērķi – citu cilvēku tiesību, sabiedrības tikumības un labklājības aizsardzība.

19. Noskaidrojot, vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa visupirms pārbauda, vai ierobežojums ir piemērots tā leģitīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt leģitīmos mērķus.

Personas juridiskā atbildība par tās pieļautu tiesību pārkāpumu atkarībā no nodarījuma smaguma var izpausties ļoti dažādos veidos, bet kriminālatbildība ir paredzēta tikai par pašiem smagākajiem un sabiedrībai bīstamākajiem nodarījumiem (*sk.: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 61. lpp.*).

Valsts negatīvā reakcija uz izdarīto noziedzīgo nodarījumu sastāv no divām daļām – no kriminālsoda un sodāmības. Ar sodu persona tiek pakļauta zināmiem ierobežojumiem, un soda izciešana vēl nenozīmē personas rehabilitāciju. Arī pēc kriminālsoda pilnīgas izciešanas personas tiesiskais statuss nav līdzīgs tādas personas tiesiskajam stāvoklim, kura agrāk nav pārkāpusi krimināltiesiskos aizliegumus. Sodāmība ir kriminālsoda piemērošanas ilgstošas negatīvas juridiskās sekas, kas ir spēkā soda izciešanas laikā, kā arī pēc tam līdz sodāmības dzēšanai vai noņemšanai (*sk.: Judins A. Par sodāmību Latvijas tiesībās. Jurista Vārds, 23.03.2004., Nr. 11 (316). Pieejams: juristavards.lv/*).

Apstrīdētā norma uz Krimināllikumā noteiktu laiku – sodāmības laiku – liedz personai, kura izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu, tiesības strādāt par pedagogu. Vienlaikus apstrīdētā norma neizslēdz to, ka pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas var tikt individuāli vērtēta attiecīgās personas atbilstība pedagoga amatam. Tiesiskais regulējums, kas liedz Izglītības kvalitātes valsts dienestam vērtēt personas atbilstību pedagoga amatam sodāmības laikā, nodrošina to, ka par pedagogu nestrādā persona, kura attiecīgajā savas dzīves posmā nespēj pedagoga darbu veikt pienācīgi. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums kalpo citu cilvēku tiesību aizsardzībai, palīdz izglītojamiem izprast sabiedrībā pieņemtās morāles normas, kā arī rada priekšstatu par ikvienas personas lomu labklājīgas sabiedrības veidošanā.

Līdz ar to apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots legītīmo mērķu – citu cilvēku tiesību, sabiedrības tikumības un labklājības aizsardzības – sasniegšanai.

20. Apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nav citu līdzekļu, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personas pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt legītīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2024. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-04-0106 20. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus ir iespējams sasniegt ar personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Piemēram, likumdevējs esot varējis noteikt konkrētus noziedzīgus nodarījumus, par kuru izdarīšanu sodītām personām varētu paredzēt iespēju, ka to atbilstība pedagoga amatam tiek individuāli izvērtēta pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, tostarp soda izciešanas laikā.

Saeima minētajam viedoklim nepiekrīt, jo uzskata, ka, veicot personas individuālu izvērtējumu laikā, kamēr tā vēl nav izcietusi sodu vai tai sodāmība vēl nav dzēsta vai noņemta, Izglītības kvalitātes valsts dienests nevarētu pilnvērtīgi novērtēt to, kā laika gaitā ir mainījusies personība.

Likumdevējs, īstenojot savu rīcības brīvību noteikt prasības attiecībā uz pedagoga amatu, ir paredzējis, ka kompetentā iestāde personas sodāmības laikā nevar vērtēt tās atbilstību pedagoga amatam. Tālab Satversmes tiesai secīgi jāpārbauda, vai attiecīgais vērtējums varētu tikt veikts kādā no šādiem periodiem: laikā, kamēr persona izcieš kriminālsodu, vai laikā, kad persona kriminālsodu jau ir izcietusi, bet sodāmība tai vēl nav dzēsta vai noņemta.

20.1. Soda mērķis saskaņā ar Krimināllikuma 35. panta otro daļu ir aizsargāt sabiedrības drošību, atjaunot taisnīgumu, sodīt vainīgo personu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, resocializēt sodīto personu, panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Tātad soda mērķis krimināltiesībās ir saistīts gan ar personas sodīšanu, gan prevenciju, gan personas resocializāciju, lai persona pēc soda izciešanas varētu veiksmīgi iekļauties sabiedrībā.

To, kāda veida un cik ilgs sods atbilstoši izdarītajam noziedzīgajam nodarījumam personai nosakāms, individuāli vērtē tiesa vai prokurors gadījumā, ja sods tiek noteikts ar prokurora priekšrakstu par sodu. Soda noteikšanā saskaņā ar Krimināllikuma 46. panta otro daļu ņem vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, kā arī vainīgā personību. Nosakot sodu krimināltiesību jomā, tiek individuāli vērtēts arī tas, cik ilgs sods personai būtu jāizcieš, lai to patiešām atturētu no turpmāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.

Tas, ka persona ir sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, nenozīmē, ka persona vēlāk nevar laboties un sekmīgi iekļauties sabiedrībā. Likumdevējs Latvijas tiesību sistēmā ir ieviesis sodīto personu resocializācijas sistēmu, kas vērsta uz atkārtotu noziedzīgu nodarījumu novēršanu, veicinot arī sodīto personu sociālās uzvedības korekciju. Šādas sistēmas pastāvēšana jau pati par sevi nozīmē to, ka personas uzvedība laika gaitā var mainīties (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 23.2. punktu*).

Satversmes tiesa jau ir secinājusi: ja persona ir sodīta par tīša smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, nepieciešams pārliecināties, vai persona ar savu attieksmi pret šo noziegumu, kā arī ar savu uzvedību un darbību ir apliecinājusi to, ka ir spējīga izglītojamiem radīt pareizu priekšstatu par sabiedrībā spēkā esošām normām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 17. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.3.2. punktu*). Līdz ar to šādas personas atbilstība pedagoga amatam nevar tikt vērtēta kriminālsoda izciešanas laikā, piemēram, tūlīt pēc tam, kad stājies spēkā prokurora priekšraksts par sodu. Tas attiecas arī uz gadījumiem, kad persona ir sodīta par tīšu kriminālpārkāpumu vai tīšu mazāk smagu noziegumu, jo ikvienā gadījumā, kad persona tikusi sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, ir nepieciešams pārliecināties, vai šī persona neapdraud citu cilvēku tiesības, sabiedrības tikumību un labklājību.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertie pamattiesību ierobežojuma legītimie mērķi – citu cilvēku tiesību, sabiedrības tikumības un labklājības aizsardzība – netiktu sasniegti, ja individuālais izvērtējums par personas atbilstību pedagoga amatam tiktu veikts par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu noteiktā soda izciešanas laikā neatkarīgi no izdarītā noziedzīgā nodarījuma smaguma.

20.2. Likumdevējs apstrīdētajā normā ir izvēlējis sodāmības periodu kā to laikposmu, pēc kura beigām ir iespējams vērtēt personas atbilstību pedagoga amatam.

Kā norādījusi pieaicinātā persona *Dr. iur.* Jānis Baumanis, sodāmības jēga krimināltiesībās ir saistīta galvenokārt ar krimināltiesisko piespiedu līdzekļu mērķa nesasniegšanu. Respektīvi, tad, ja persona sodāmības laikā izdara jaunu

noziedzīgu nodarījumu, tai var tikt piemērots bargāks sods par no jauna izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Tādējādi sodāmība izpaužas krimināltiesību jomā. Tomēr plašākā nozīmē sodāmības jēdziens aptver arī citas juridiskas sekas, kas var izpausties arī kā tiesību brīvi izvēlēties nodarbošanos ierobežojums (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 17. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.3.1. punktu*).

Sodāmības ilgums Krimināllikuma 63. panta trešajā daļā ir noteikts saistībā ar personas izciestā soda veidu un ilgumu. Jo bargāks personai piespriests sods, jo ilgāk pēc soda izciešanas turpinās sodāmība. Tādēļ, piemēram, atšķiras sodāmības ilgums personai, kurai piespriests naudas sods, – viens gads –, un personai, kurai piespriests 10 gadus ilgs brīvības atņemšanas sods – astoņi gadi. Sodāmība var tikt noņemta agrāk amnestijas vai apžēlošanas kārtībā, kā arī ar tiesas lēmumu, ja persona, kas izcietusi sodu brīvības atņemšanas iestādē, ir pierādījusi savu labošanos (*sk. Krimināllikuma 63. panta septīto un astoto daļu*).

Jāņem vērā, ka pēc kriminālsoda izciešanas, jo sevišķi tad, ja persona atradusies brīvības atņemšanas iestādē, pirms tiek vērtēta šīs personas atbilstība pedagoga amatam, ir nepieciešams pārliecināties par šīs personas resocializāciju. Šo iemeslu dēļ Noteikumu Nr. 414 17. punktā ir izvērsti uzskaitīti kritēriji, kas jāņem vērā, lai novērtētu to, vai atļauja personai strādāt pedagoga amatā nekaitēs izglītojamo interesēm, tostarp novērtējot arī personas attieksmi un darbību pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas. Arī *Dr. iur.* Jānis Baumanis norādījis uz risku, ka tādā gadījumā, ja par pedagogu strādātu persona, kurai sodāmība vēl nav dzēsta vai noņemta, būtu pamats apšaubīt šīs personas pedagoģisko aktivitāšu sabiedrisko nozīmi.

Kā jau minēts iepriekš, likumdevējs proporcionāli personas izciestajam sodam jau ir diferencējis sodāmības ilgumu un līdz ar to arī laikposmu, kurā personas tiesības ieņemt pedagoga amatu ir ierobežotas. Ievērojot sodāmības krimināltiesisko mērķi, tās termiņa beigu datums ir brīdis, no kura ir jāgpilni vērtēt to, vai persona varētu būt resocializējusies, un ir iespējams vērtēt tās atbilstību pedagoga amatam. Satversmes tiesa piekrīt Saeimas un Izglītības kvalitātes valsts dienesta viedoklim, ka tad, ja personas atbilstība pedagoga amatam būtu jāvērtē

agrāk, nekā to paredz apstrīdētā norma, būtu apdraudētas dienesta iespējas objektīvi novērtēt risku, kādam var tikt pakļauta izglītojamo drošība, intelektuālā un fiziskā attīstība, kā arī paredzamo ietekmi uz katru izglītības mērķgrupu.

Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka citos normatīvajos aktos ir noteikts tāds tiesiskais regulējums, kas sakarā ar konkrētiem noziedzīgiem nodarījumiem pieļaujot personas individuālu izvērtēšanu pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Citstarp Pieteikuma iesniedzējs atsaucies uz Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piektajā un sestajā daļā ietvertu regulējumu, norādot, ka sakarā ar tādiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, novērtējums varot tikt veikts tikai pēc sodāmības noņemšanas vai dzēšanas, savukārt tad, ja persona ir sodīta par mazāk smagu noziegumu, tā drīkstot ar iestādes vadītāja atļauju strādāt arī sodāmības laikā.

Latvijas tiesību sistēmā pastāv tāds tiesiskais regulējums, kas personai ar sodāmību ierobežo brīvību strādāt reglamentētā profesijā vai pildīt valsts dienestu. Šādi ierobežojumi ir iekļauti, piemēram, Latvijas Republikas Zemessardzes likuma 14. panta piektajā daļā, Militārā dienesta likuma 16. panta 2.² daļā, Valsts civildienesta likuma 7. panta pirmās daļas 5. punktā, Bāriņtiesu likuma 11. panta 2. punktā, likuma “Par tiesu varu” 55. panta otrajā daļā un Prokuratūras likuma 37. panta trešajā daļā. Lai arī atšķiras veids, kādā attiecīgie ierobežojumi ir formulēti, Satversmes tiesa secina, ka minētajos normatīvajos aktos nav paredzēta iespēja atkarībā no noziedzīgā nodarījuma smaguma pakāpes vērtēt to, vai persona ir tiesīga strādāt attiecīgajā profesijā vai pildīt valsts dienestu pirms sodāmības dzēšanas vai noņemšanas.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. pants, uz ko norādījis Pieteikuma iesniedzējs, attiecas uz plašāku personu loku – personām, kuras ir nodarbinātas vai veic brīvprātīgo darbu iestādēs un pasākumos, kur atrodas vai piedalās bērni. Minētā panta piektā un sestā daļa paredz citādu tiesisko regulējumu nekā apstrīdētā norma. Proti, gadījumā, ja persona ir izdarījusi tīšu noziedzīgu nodarījumu, kas nav saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, kā arī tikumību un dzimumneaizskaramību, iestādes vadītājs, darba devējs vai pasākuma organizators var arī pirms sodāmības noņemšanas vai dzēšanas personai atļaut tai strādāt, veikt

brīvprātīgo darbu vai būt nodarbinātai, pamatojoties uz vienošanos par pakalpojumu sniegšanu iestādē, kurā uzturas bērni, vai pasākumā, kurā piedalās bērni, ja tas neapdraud bērna drošību, veselību vai dzīvību.

Pedagogs pretstatā citām personām, kuras strādā izglītības iestādē, mācību procesā veido ciešāku personisku kontaktu ar izglītojamiem, tostarp bērniem, veic audzināšanas darbu un kopumā pavada vairāk laika tiešā kontaktā ar viņiem. Pedagogs šajā aspektā nav salīdzināms ar citu profesiju pārstāvjiem, uz kuriem attiecas Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. pants. Šā iemesla dēļ personai, kura veic pedagoga darbu saskarsmē ar izglītojamiem, likumdevējs ir izvirzījis augstākas prasības, kā arī izvēlējis no izglītības iestādēm nošķirtu institūciju – Izglītības kvalitātes valsts dienestu –, kas var veikt neatkarīgu izvērtējumu par katru gadījumu. Pazeminot pedagogam izvirzāmās prasības un paredzot, ka tad, ja persona ir sodīta par noteiktu noziedzīgu nodarījumu, iestādes vadītājs jau pirms tam, kad tai sodāmība ir dzēsta vai noņemta, var lemt par šīs personas tiesībām veikt pedagoga darbu, pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus nebūs iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē, kādā tie tiek sasniegti ar apstrīdētajā normā noteikto regulējumu.

Tāpat nav saudzējošāku līdzekļu, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

21. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību leģitīmajiem mērķiem, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 7. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 25. punktu*). Tādējādi Satversmes tiesai jānoskaidro līdzsvarojamās intereses un jānoteic, kurām no šīm interesēm būtu piešķirama prioritāte. Izskatāmajā lietā ir līdzsvarojamās, no vienas puses, tādas personas intereses, kura vēlas veikt pedagoga darbu, un, no otras puses, apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu aptvertās citu cilvēku, sabiedrības tikumības un labklājības intereses.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka sabiedrība negūst labumu no tā, ka viņam uz laiku ir liegts strādāt par pedagogu. Šo uzskatu Pieteikuma iesniedzējs pamato galvenokārt ar to, ka viņa izdarītais noziedzīgais nodarījums esot mazāk smags un vēl nesen nebijis krimināli sodāms. Tāpat Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka pēc sodāmības beigām viņam būšot grūti atrast pedagoga darbu, jo viņš ilgstoši nebūšot strādājis attiecīgajā amatā. Pieteikuma iesniedzējs ir uzsvēris sava darba augsto novērtējumu, ko apliecinot dažādi apbalvojumi un atzinības. Savukārt Saeima norāda uz pedagoga profesijas sabiedrisko nozīmi un to, ka liegums zināmu laiku ieņemt pedagoga amatu gan nodrošina izglītojamo interesēm tūlītēju aizsardzību, gan arī kalpo kā preventīvs līdzeklis. Lieguma termiņš esot samērīgs un ļaujot personai pēc zināma laika atgriezties izglītības sistēmā.

21.1. Kā tas jau iepriekš norādīts šajā spriedumā, ne katrs likuma pārkāpums, bet gan tikai tāds, kas sabiedrībā tiek uzskatīts par īpaši bīstamu, ir krimināli sodāms. Tas, ka noziedzīgais nodarījums ir kriminālpārkāpums vai mazāk smags noziegums, nozīmē tikai to, ka attiecīgā noziedzīgā darbība ir klasificēta kā mazāk kaitīga darbība salīdzinājumā ar smagu vai sevišķi smagu noziegumu. Tāpat likumdevējs ir nodalījis gadījumus, kad persona noziedzīgu nodarījumu ir izdarījusi aiz neuzmanības un kad to izdarījusi tīši, tātad apzinoties savas darbības vai bezdarbības kaitīgās sekas. Darbības vai bezdarbības kaitīguma apzināšanās nozīmē to, ka persona noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī saprot nodarījuma faktiskos apstākļus un izdarītā kaitīgumu (*sk.: Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 96. lpp.*). Turklāt likumdevējs atbilstoši izdarītā noziedzīgā nodarījuma smagumam ir noteicis gan piemērojamā soda veidu, gan ilgumu, kā arī proporcionāli noteicis sodāmības ilgumu. Apstrīdētajā normā ietvertais regulējums paredz arī prezumpciju, ka persona dzīves laikā var laboties.

Sabiedrības un likumdevēja vērtējums par to, kādas darbības ir krimināli sodāmas, laika gaitā mainās atkarībā no sabiedrības kopējās attieksmes pret apkārt notiekošo. Piemēram, ņemot vērā to, ka sabiedrība aizvien lielāku uzmanību pievērš ar alkohola pārmērīgu lietošanu saistītajai problemātikai, likumdevējs ir izšķīries, ka par transportlīdzekļa vadīšanu alkohola reibumā ar alkohola saturu

asinīs virs 1,5 promilēm ir jāparedz kriminālatbildība. Vispār līdz ar sabiedrības vērtību maiņu likumdevējs var gan kriminalizēt konkrētas darbības, gan arī tās dekriminalizēt un izslēgt no Krimināllikuma sevišķās daļas. Tas raksturo vērtību sistēmas maiņu sabiedrībā, kas tiek atspoguļota Krimināllikumā, un šīs vērtību sistēmas ievērošana, ciktāl tā ir saistīta ar personiskā piemēra rādīšanu, ir būtisks pedagoga veiktā audzināšanas darba aspekts.

Tātad arī tad, ja personas izdarītais noziedzīgais nodarījums ir kriminālpārkāpums vai mazāk smags noziegums vai arī vēl salīdzinoši nesen nav bijis krimināli sodāms, sabiedrības ieguvums no tā, ka attiecīgajai personai uz laiku tiek liegts strādāt par pedagogu, ir lielāks nekā personas pamattiesību ierobežojums.

21.2. Nodarbinātības ierobežojumi, kas apstrīdētajā normā ir izvirzīti pedagogam, neskar visus izglītības iestādēs nodarbinātos dažādu profesiju pārstāvjus. Piemēram, Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta sestā daļa atsevišķos gadījumos pieļauj to, ka pēc atbilstoša iestādes vadītāja vērtējuma persona arī sodāmības laikā strādā izglītības iestādē, veicot citu, bet ne pedagoga darbu.

Turklāt izglītības jomā veicamais darbs neaprobežojas vienīgi ar pedagoģisko darbu. Ar izglītības politikas veidošanu, metodikas un materiālu izstrādi saistīts darbs dažādos amatos, kas neietver pedagoga, citas reglamentētas profesijas darbu vai valsts dienestu, var tikt veikts kā valsts un pašvaldību iestādēs, tā arī privātajā sektorā. Līdz ar to apstrīdētā norma un tiesību sistēma kopumā neizslēdz personas profesionālo darbību izglītības jomā. Tāpat nevar atstāt bez ievēribas faktu, ka pedagogs apmāca izglītojamos tādās jomās, kam ir reāls pielietojums un atbilstošas profesijas ārpus izglītības iestādes.

Tādējādi, arī raugoties no personas perspektīvām darba tirgū, nevar secināt, ka personas pamattiesības būtu nesamērīgi ierobežotas iepretim sabiedrības ieguvumam.

21.3. Saskaņā ar Izglītības likuma 1. panta 4. punktu izglītība ir ne vien zināšanu un prasmju apguves, bet arī attieksmju veidošanas process un rezultāts. Persona savas attieksmes veido, balstoties savā vērtību sistēmā. Tomēr neviena

cilvēka vērtību sistēma nevar veidoties izolācijā, tādēļ vērtības, kas ir nozīmīgas visai sabiedrībai kopumā, ir ietvertas Satversmē – šādas vērtības ir, piemēram, tiesiskums, demokrātija, cilvēka cieņa un vienlīdzība. Pedagoģs kā izglītības procesa vadītājs ietekmē izglītojamo, jo sevišķi bērnu un jauniešu, attieksmi pret dažādiem jautājumiem. Tādēļ Izglītības likuma 51. panta pirmajā daļā uzskaitītie pedagoga vispārīgie pienākumi ir saskanīgi ar izglītības kā attieksmju veidošanas procesa izpratni: veidot izglītojamā atbildīgu attieksmi pret sevi, citiem, darbu, kultūru, dabu; audzināt krietnus, godprātīgus, atbildīgus cilvēkus – Latvijas patriotus, stiprināt piederību Latvijas Republikai; ievērot pedagoga profesionālās ētikas normas.

Personas intelektuālā kapacitāte un darbaspējas, ko citstarp var apliecināt personas profesionālais sniegums, ko atzinīgi novērtējušas citas personas un institūcijas, pašas par sevi nebūt nenozīmē to, ka personas vērtību sistēma un no tās izrietošās attieksmes vienmēr ir saskanīgas ar Satversmē ietvertajām vērtībām. Pedagoga pienākumi izglītojamo attieksmju veidošanas procesā, ko ietekmē pedagoga personība, ir ne mazāk svarīgi par zināšanu un prasmju nodošanu attiecīgā mācību priekšmeta ietvaros.

Pedagoģa profesija ir sabiedriski nozīmīga, jo ikviens pedagoģs, audzinot izglītojamos un palīdzot viņiem veidot vērtībās balstītas attieksmes, ietekmē visas sabiedrības funkcionēšanu. Apstrīdētā norma liedz personai strādāt par pedagoģu, ja tā ir sodīta nevis par jebkuras tiesību normas pārkāpumu, bet tikai par Krimināllikumā ietvertas tiesību normas pārkāpumu. Tādējādi, nosakot apstrīdētajā normā ietverto pamattiesību ierobežojumu, likumdevējs ir rūpējies par visas sabiedrības interesēm un līdzsvarojis tās ar personas tiesību ierobežojumu. Līdz ar to labums, ko sabiedrība gūst no tā, ka persona, kura ir sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, nevar strādāt par pedagoģu tikmēr, kamēr tai sodāmība nav dzēsta vai noņemta, ir lielāks nekā nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā.

Tātad apstrīdētajā normā ietvertais personas pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un apstrīdētā norma atbilst Satversmes 106. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Izglītības likuma 50. panta pirmās daļas 1. punktu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 106. panta pirmajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

Aldis Laviņš